

เครื่องประดับของชาวอีสานใต้

THE DECORATIVE OBJECT OF THE ESAN TAI ETHNIC GROUP

บวรเดช ประทุน / BOWONDECH PRAHUN

สาขาการวิจัยทางศิลปกรรมศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
FINE AND APPLIED ARTS RESEARCH, FACULTY OF FINE AND APPLIED ARTS,
MAHASARAKHAM UNIVERSITY

สุชาติ สุขนา / SUCHAT SOOKNA¹

พีระ พันธุ์ลูกท้าว / PEERA PUNLOOKTAO²

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องเครื่องประดับของชาวอีสานใต้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1)ศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบและการใช้เครื่องประดับของชาวอีสานใต้ และ 2)ศึกษาความเปลี่ยนแปลงของเครื่องประดับอีสานใต้ โดยเก็บข้อมูลภาคเอกสารและภาคสนาม ใช้แบบสอบถาม แบบบันทึกการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบไม่มีโครงสร้าง แบบบันทึกการสังเกตเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างผู้ที่มีการสัมผัสเกี่ยวกับเครื่องประดับ และช่างฝีมือทำเครื่องประดับนำข้อมูลที่ได้มาพรรณนาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

เครื่องประดับอีสานใต้ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรและกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-กวย (ส่วย) ในรูปแบบเครื่องประดับรูปพรรณ และเครื่องประดับเฉพาะพิธีกรรม โดยแฝงอุดมคติหรือความเชื่อถ่ายทอดลงในงานหัตถกรรมเครื่องประดับ ในรูปแบบเครื่องหมาย หรือลักษณะมงคล ผวนกับภูมิปัญญาของช่างพื้นถิ่นจึงเกิดความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ เมื่อเครื่องประดับมีความเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อจึงทำให้เครื่องประดับกลายเป็นของสูงส่ง เป็นของศักดิ์สิทธิ์การใช้งานจึงมักเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม หรือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ไม่ว่าจะใช้เป็นเครื่องประดับโดยตรง หรือเป็นเครื่องบดพื้ในการประกอบพิธีกรรม

ความเชื่อมีอิทธิพลสำคัญต่อทัศนคติความงาม หรือรสนิยมซึ่งส่งผลต่อรูปแบบ และการใช้งานเครื่องประดับของชาวอีสานใต้เป็นอย่างมาก เมื่อความเชื่อมีการเปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลกระทบต่อรูปแบบ และการใช้งาน โดยเป็นไปเพื่อความงาม และความหรูหรา ซึ่งต่างจากเครื่องประดับในรูปแบบดั้งเดิมที่แฝงไปด้วยอุดมคติทางความเชื่อ และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษชาวอีสานใต้

คำสำคัญ: เครื่องประดับ,อีสานใต้, กลุ่มชาติพันธุ์อีสานใต้, ความเปลี่ยนแปลง

Abstract

The study of decorative objects of the Esan-Tai ethnic group aimed to study the pattern of beliefs and the usage of the Esan-Tai's decorative objects and to study the variation of the Esan-Tai decorative objects. This research is accomplished by collecting the paper results and the field research results. This research used the questionnaires, the pre-organized interview records, the spontaneous interview records and the observation records as information collecting tools. The information from the random sampling of the experienced people in the field of ornaments and the craftsmen are analyzed and used to describe the objectives of the research.

The Esan-Tai decorative objects can be found in Khmer or Thai Guay (Suai) ethnic groups as ordinary ornaments and ritual ornaments. These objects are the combination of the folk wisdom and their beliefs. The exceptional trait of beauty can be seen as the propitious pictures and symbols on the ornaments. When the decorative objects have something involve with people beliefs, it becomes the sacred objects which, later, used as a ritual ornament or an amulet.

The attitude towards beauty depends on people's belief or their taste. These factors are greatly influenced the decorative objects usage pattern of Esan-Tai people. When the belief is reconstructed, the pattern of the ornaments and the way to use it also changed. In contrast of the previous period, these days, the decorative objects are only used for showing beauty and luxury.

Keywords: Decorative Objects, Ornaments, Esan-Tai, Esan-Tai Ethnic Group, Variation

¹อาจารย์ ดร. ภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

²อาจารย์ ดร. ภาควิชาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

บทนำ

กลุ่มวัฒนธรรมอีสานใต้ เป็นกลุ่มวัฒนธรรมกลุ่มใหญ่อีกกลุ่มหนึ่งที่มีกลุ่มวัฒนธรรมย่อยหลายวัฒนธรรม เช่นกลุ่มวัฒนธรรมไทย-เขมร (เขมร) กลุ่มวัฒนธรรมไทย-กวย (ส่วย) กลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว (ลาว) และกลุ่มวัฒนธรรมไทย-โคราช (ไทยเบ็ง) ซึ่งแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมที่กล่าวมานี้ล้วนมีวัฒนธรรมด้านต่างๆที่แตกต่างกันออกไป เช่นภาษา ประเพณี การแต่งกาย เป็นต้น

การแต่งกายเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี เพราะการแต่งกายเป็นสิ่งที่สามารถสังเกตเห็นได้เป็นอันดับแรกนอกเหนือจากภาษาที่ใช้ ว่า เป็นกลุ่มวัฒนธรรมใดมีที่มาจากไหน นอกจากนี้ในการแต่งกายอันเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละกลุ่มนั้นยังมีรายละเอียดประกอบมากมายเพื่อใช้บ่งบอกสถานะ หรือความหมายที่แตกต่างกันออกไป เช่นการแต่งกายด้วยเครื่องประดับ หรือวัฒนธรรมการใช้เครื่องประดับซึ่งเป็นตัวสำคัญหลักที่บ่งบอกถึง ศักดิ์ศรี ความงาม และรสนิยม ของแต่ละกลุ่มชนได้เป็นอย่างดี แต่วัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์เหล่านี้กำลังจะเลือนหายไปจากสังคมของชาวอีสานใต้ เพราะสังคมปัจจุบันนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก มีสื่อเทคโนโลยีต่างมากมาย และสื่อเหล่านี้ก็เป็นตัวกลางในการเผยแพร่วัฒนธรรมสมัยใหม่ ทำให้เกิดการปลูกฝังการเลียนแบบในสิ่งที่เรียกว่าแฟชั่น หรือสิ่งที่น่าสมัย จึงทำให้วัฒนธรรมการแต่งกายแบบเดิมถูกกลืนเลือนหายไปโดยไม่เหลือแม้ความเป็นเอกลักษณ์ในวัฒนธรรมของตนเอง ดังนั้นแล้วเครื่องประดับในรูปแบบเดิมหรือรูปแบบโบราณของกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆในอีสานใต้จึงไม่เป็นที่รู้จัก ถูกแทนที่ด้วยเครื่องประดับแฟชั่นที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงทำให้นับวันเครื่องประดับอันทรงคุณค่าอันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนกำลังจะสูญสิ้นไปในยุคปัจจุบันนี้

ดังนั้นแล้วผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของเครื่องประดับ โดยเฉพาะเครื่องประดับที่ปรากฏอยู่ในอีสานใต้ในอดีตซึ่งมีรูปทรงลวดลายที่งดงามบ่งบอกถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของชาวอีสานใต้ที่ควรศึกษารวบรวมไว้เพื่อที่จะได้ทราบถึงกรรมวิธีการกระบวนการแต่งกายด้วยเครื่องประดับของชาวอีสานใต้ อันจะเป็นองค์ความรู้ในการศึกษาศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาอันเป็นมรดกของชนชาวอีสานใต้สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบและการใช้เครื่องประดับของชาวอีสานใต้
2. เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบเครื่องประดับอีสานใต้ ช่วงก่อน พ.ศ.2500 และช่วงหลัง พ.ศ.2500

อุปกรณ์และวิธีดำเนินการวิจัย

อุปกรณ์วิจัย

อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

1. แบบสำรวจ เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้วิจัยกำหนดประเด็นในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับ เครื่องประดับโบราณในอีสานใต้
2. แบบสังเกต เป็นแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ใช้ใน

การสังเกตกลุ่มผู้รู้ และผู้ปฏิบัติ

3. แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง เพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง สัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการใช้เครื่องประดับ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลิตเกี่ยวกับเครื่องประดับ ตามพื้นที่ที่ได้กำหนดไว้

วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

1. ด้านเนื้อหา โดยศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบและการใช้เครื่องประดับของชาวอีสานใต้ที่ปรากฏในงานหัตถกรรมเครื่องประดับ วิถีชีวิต และในพิธีกรรม ทั้งคติความเชื่อที่มีต่อการใช้เครื่องประดับ ตลอดจนศึกษาความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบเครื่องประดับอีสานใต้
2. ด้านพื้นที่ในการวิจัย ศึกษาชุมชนที่มีความโดดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ และปรากฏงานหัตถกรรมเครื่องประดับรูปแบบดั้งเดิมได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร อำเภอเขวาสินรินทร์เป็นชุมชนที่ปรากฏการทำหัตถกรรมเครื่องประดับ กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร อำเภอจอมพระจังหวัดสุรินทร์ กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-กวย (ส่วย) เลี้ยงช้าง อำเภอนาหว้า จังหวัดสุรินทร์

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

1. ผู้รู้ ได้แก่ผู้ที่มีประสบการณ์ในการใช้เครื่องประดับรูปแบบดั้งเดิมใน 3 พื้นที่ของจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ อำเภอเขวาสินรินทร์ จำนวน 3 คน อำเภอจอมพระ จำนวน 3 คน อำเภอท่าตูม จำนวน 3 คน รวมผู้รู้ทั้งหมด 9 คน
2. ผู้ปฏิบัติ อันได้แก่ กลุ่มช่างหัตถกรรมเครื่องประดับประเภทต่างๆใน 3 พื้นที่ของจังหวัดสุรินทร์ ได้แก่ช่างทำเครื่องประดับเงินเขวาสินรินทร์ จำนวน 2 คน ช่างทำ “ลือมผอก” อำเภอจอมพระ จำนวน 1 คน และช่างทำ “จะลอม” บ้านหนองบัว อำเภอท่าตูม จำนวน 1 คน รวมผู้ปฏิบัติทั้งหมด จำนวน 4 คน

การเก็บข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลที่มีลักษณะสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการวิจัยดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องประดับอีสานใต้ ในด้านประวัติความเป็นมา รูปแบบของเครื่องประดับ การใช้เครื่องประดับในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เครื่องประดับในพิธีกรรม ศึกษาเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ทำการวิจัย ตลอดจนศึกษาเอกสารและแนวคิด ทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้อง
2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ใช้วิธีสำรวจ สังเกต สัมภาษณ์และสนทนอย่างใกล้ชิด เพื่อที่จะใช้ตรวจสอบข้อมูลที่สมบูรณตรงกับข้อเท็จจริงมากที่สุด
3. การสำรวจ โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นจากบุคคลทั่วไปทั้งภายในพื้นที่ และภายนอกพื้นที่ทำการวิจัย
4. การสังเกต เป็นการสังเกตแบบไม่มีส่วน โดยผู้วิจัยได้สังเกตรูปแบบของเครื่องประดับจากกลุ่มผู้รู้ในแต่ละท้องถิ่น และจากแหล่งหัตถกรรมเครื่องประดับต่างๆในอีสานใต้ เป็นการสอบถามข้อมูล การจดบันทึก และการบันทึกภาพ
5. การสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ
 - 5.1 สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยผู้วิจัยสัมภาษณ์ตามแนวทางแบบสัมภาษณ์โดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง สัมภาษณ์ผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการใช้เครื่องประดับ และผู้ที่ทำการ

ผลิตเกี่ยวกับเครื่องประดับ ตามพื้นที่ที่ได้กำหนดไว้

5.2 การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยผู้วิจัย สัมภาษณ์แบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เพื่อจับประเด็นแล้วนำมาตีความ โดยใช้ทฤษฎี จากผู้รู้ ช่างผู้ผลิต เพื่อหาคำตอบในเรื่องของคติความเชื่อ รูปแบบและการใช้เครื่องประดับของชาวอีสานใต้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย โดยการนำข้อมูลที่ได้จากเอกสาร และข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนาม มาทำการวิเคราะห์ โดยใช้การวิเคราะห์แบบพรรณนาวิเคราะห์เพื่อแยกส่วนประกอบต่างๆที่เกี่ยวข้อง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องเครื่องประดับอีสานใต้ มีวิธีดำเนินการวิจัยเพื่อเป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1.กำหนดหัวข้อ ที่จะเลือกศึกษา จากนั้นกำหนดวัตถุประสงค์ ที่ได้เลือกทำการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลตามหัวข้อที่กำหนด

2.ศึกษาข้อมูลภาคเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเครื่องประดับ ศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ ทั้งเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่สอดคล้องและใกล้เคียง เพื่อเป็นแนวทางนำไปสู่การเก็บข้อมูลในขั้นต่อไป

3.ศึกษาข้อมูลภาคสนามที่เกี่ยวข้องกับเครื่องประดับ เพื่อเป็นการระบุปัญหาในการทำวิจัย ด้วยการใช้แบบบันทึกการสังเกตเป็นเครื่องมือเก็บข้อมูล

4.ทำการประมวลผลภาคเอกสารในด้านที่เกี่ยวข้องกับเครื่องประดับที่ปรากฏในอีสานใต้ และด้านศิลปวัฒนธรรมอีสานใต้ นำมาสู่การสร้างแบบสอบถามเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยมีกลุ่มผู้รู้ และกลุ่มผู้ผลิต เป็นกลุ่มเป้าหมายใช้วิธีการสุ่มมีแบบสอบถามเป็นเครื่องมือเก็บข้อมูล

5.ประมวลผลการศึกษาจากภาคสนาม เอกสารที่เกี่ยวข้อง สรุปในแต่ละด้านและทำการจัดลำดับความสำคัญของข้อมูล

6.วิเคราะห์ข้อมูลจากภาคเอกสาร และข้อมูลจากภาคสนาม หาลำดับความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อ รูปแบบเครื่องประดับอีสานใต้ และการใช้งาน จนกระทั่งความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

7.อภิปรายผลโดยนำทฤษฎีที่ได้เลือกใช้ในการวิจัยมาประกอบการอภิปรายข้อมูลที่ได้จากการทำวิจัย

8.สรุปผลการการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาในเรื่องเครื่องประดับของชาวอีสานใต้ พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อีสานใต้ประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ ไทย-เขมร (เขมร) ไทย-กวย (ส่วย) ไทย-ลาว (ลาว) และไทย-โคราช ซึ่งมีภาษาและวัฒนธรรมตามแบบของตน แต่เมื่อได้ศึกษา และพิจารณาถึงประวัติความเป็นมาของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์แล้วนั้นปรากฏว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร และกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-กวย (ส่วย) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมของอีสานใต้ มีเอกลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรมที่โดดเด่นและปรากฏเฉพาะพื้นที่อีสานใต้เพียงเท่านั้น ดังเช่น หากกล่าวถึงอีสานใต้แล้วนั้น ทำให้

นึกถึงปราสาทหิน หรือการละเล่นวงกันตรึม หรือวิถีชีวิตของคนกับช้าง เป็นต้น ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-โคราช และกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาว (ลาว) นั้นเป็นกลุ่มที่อพยพโยกย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ภายหลัง ดังนั้นแล้วกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถือว่ามืบทบาทที่สุดในแถบอีสานใต้ก็คือกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร และไทย-กวย (ส่วย) และในการศึกษาเรื่องเครื่องประดับของชาวอีสานใต้ได้โดยส่วนใหญ่แล้ว จึงมีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร และกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-กวย (ส่วย) ในด้านต่างดังนี้

1. คติความเชื่อ รูปแบบ และการใช้งานของเครื่องประดับอีสานใต้

1.1 คติความเชื่อ อีสานใต้ในอดีตนั้นเคยอยู่ภายใต้การปกครองอันรุ่งเรืองของอาณาจักรขอมมาก่อน ดังร่องรอยอารยธรรมขอม หรือเขมรโบราณที่ปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วทุกพื้นที่ในเขตอีสานใต้ เช่นปราสาทหิน อโรคยสถานต่างๆ ซึ่งล้วนได้รับอิทธิพลมาจากลัทธิความเชื่อทางศาสนาฮินดูหรือศาสนาพราหมณ์ ภายหลังจากนั้นเมื่อรับเอาพระพุทธศาสนาเข้ามา ลัทธิความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์จึงเปลี่ยนแปลงไป โดยผสมผสานความเชื่อทั้งแบบพุทธและพราหมณ์เข้าด้วยกัน จนกระทั่งเกี่ยวกับชาวอีสานใต้ในปัจจุบันที่มีความเชื่อแบบผสมผสานกันระหว่าง ฝั พราหมณ์ และพุทธศาสนา จนกลายเป็นพิธีกรรม ประเพณีต่างๆ เช่น ในพิธีการอุปสมบท จะมีทั้งพิธีกรรมทางฝั คือการเซ่นสรวงดวงวิญญาณ เพื่อบอกกล่าว พิธีกรรมทางพราหมณ์ได้แก่การเรียกขวัญ และพิธีกรรมทางพุทธศาสนาคือการเจริญพระพุทธมนต์ หรือประเพณีการขึ้นเขาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร (เขมร) เพื่อเป็นการจาริกแสวงบุญไปประกอบพิธีบนเขา เพราะเชื่อว่าบนเขาเป็นพื้นที่สูงมีเทพ เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่เบื้องบน หรือความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในเรื่องเทพเจ้า พระแม่ธรณี พระแม่โพสพ ความเชื่อในเรื่องสัญลักษณ์ หรือเครื่องหมายอันเป็นมงคล ด้วยเชื่อว่าหากมีสัญลักษณ์เหล่านี้ติดตัวไว้จะเกิดเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง มีแต่ความโชคดี เป็นที่รักแห่งพระผู้เป็นเจ้า และแคล้วคลาดจากภัยอันตรายทั้งปวง เมื่อมีความเชื่อดังกล่าวแพร่เข้ามา ผู้เชื่อถือต่างก็พยายามค้นหาสิ่งเหล่านี้ไว้ บางท้องถิ่นจะหาเครื่องราง หรือเครื่องหมายมงคลได้ยากก็คิดทำเลียนแบบขึ้นด้วยวัสดุที่หาได้ ไม่ว่าจะเป็นหิน ภาชนะดินเผา ทองคำ เงิน และโลหะอื่นๆ เช่น แต่เดิมเชื่อว่ากระดูกห่านจะป้องกันอันตราย และเป็นสัญลักษณ์ของหงส์พาหนะแห่งพระพรหม เมื่อกระดูกห่านจริงหาไม่ได้ก็จะทำเลียนแบบด้วยดินเผา หรือหิน ที่นำมาทำเป็นลูกปัดยาวๆดูล้ายกระดูกห่าน ดังที่ความเชื่อเหล่านี้ปรากฏให้เห็นจากลวดลายและรูปแบบต่างๆของเครื่องประดับที่ปรากฏในอีสานใต้เช่น เม็ดประคำเงินที่เกิดจากการจำลองเลียนแบบ เม็ดประคำที่ทำจากไม้มงคล รุทธาสะ ตูลสี และไม้จันทน์ หรือ จาร(ตะกรุด) ที่จำลองหรือเลียนแบบมาจาก กระดูกห่านสัญลักษณ์ของหงส์พาหนะของพระพรหม หรือต่างหู ตะเกาที่จำลองมาจากดอกไม้มงคล เป็นต้น

1.2 รูปแบบ เครื่องประดับที่ปรากฏใช้แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในอีสานใต้มีทั้งเครื่องประดับที่ทำมาจากเงินตรา เครื่องประดับที่เป็นรูปพรรณ เครื่องประดับที่เป็นเครื่องรางของขลัง และเครื่องประดับที่เป็นแบบเฉพาะพิธีกรรม แต่เมื่อก้าวถึงเครื่องประดับที่มีความเป็นแบบเฉพาะของอีสานใต้มีดังนี้คือ

เครื่องประดับรูปพรรณ เป็นเครื่องประดับที่ทำมาจากโลหะเงิน หรือทองคำ ซึ่งมีรูปแบบที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น อันได้แก่ “งานดอกตะเกา” และงาน “อัดขัน”

ภาพที่ 1 ลักษณะต่างหุดอกตะเกา
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2555

“ตะเกา” ในรูปแบบดั้งเดิมนั้นเป็นต่างหูที่มีลักษณะคล้ายดอกไม้ จะอยู่ที่องค์ประกอบในตัวดอกไม้วางเรียงซ้อนกันเป็นชั้นๆ เป็นลวดลายต่างๆ อันประกอบด้วย เม็ดเงินทรงกลม และทรงกลมแบน ขนาดเล็กคล้ายไขปลา เส้นลวดแบบเป็นเส้นกลมเรียบ แบบบิดเกลียว แบบขดคล้ายสปริง และแบบที่เกิดจากการบีบหรือพับหยักคล้ายฟันปลา หรือแผ่นโลหะทรงสามเหลี่ยมเรียงชิดกันคล้ายฟันปลา สิ่งหนึ่งที่เป็นที่น่าสนใจคือกระบวนการวางลายในแต่ละชั้นจะมีลายจบแบ่งตามขอบในแต่ละชั้นอย่างชัดเจน ซึ่งมีองค์ประกอบคล้ายกับดอกไม้ มีกลีบดอก มีชั้นเกสร มีชั้นที่เป็นฝัก ขึ้นอยู่กับลักษณะของดอกไม้ที่จำลองแบบขึ้น นอกจากนี้แล้วยังมีส่วนก้านของดอกตะเกาที่มีรูปทรงโค้งงอคล้ายตะขอ แต่ลักษณะเฉพาะที่ปรากฏคือการทำให้เป็นเส้นเหลี่ยมตามแนวยาว ซึ่งส่วนของก้านดอกนั้นจะไม่เรียบเสมอกันตลอดทั้งก้านปลายส่วนที่ติดกับตัวดอกจะเรียวเล็ก และส่วนปลายอีกด้านจะอวบหนากว่าและค่อยเล็กลง คล้ายก้านของดอกเห็ดที่มีส่วนก้านบนติดกับดอกเห็ด ส่วนโคนด้านล่าง และส่วนราก ต่อจากนั้นจะมีการเก็บปลายในส่วนที่คล้ายรากด้วยการมัดวนขอ

ภาพที่ 2 ลักษณะเม็ดประเก้อม
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2555

“เม็ดประเก้อม” หรือลูกประค่านั้นปรากฏแหล่งผลิตที่อำเภอเขวาสินรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งลักษณะเด่นเฉพาะคือการขึ้นรูปทรงของเม็ดประเก้อมที่มีลักษณะกลมแบนออกด้านข้าง จะไม่กลมเท่ากันทุกด้าน ภายในเม็ดประคาลงเพื่อไว้สำหรับอัดชั้น ดังที่ ภานุพงศ์ จงซานสิทโธ (2557 : 5) กล่าวว่า ภายในหัวปิ่นจะใส่ครั้งไว้ เพื่อให้หัวปิ่นทรงตัวอยู่ได้โดยไม่ยุบตัว และครั้งยังเป็นตัวช่วยยึดชั้นส่วนหัวปิ่นและฐานปิ่นให้ติดกันอีกด้วย คือลักษณะคล้ายเปลือกหุ้มเนื้อในของผลไม้ ซึ่งลักษณะของเม็ดประคารูปแบบดั้งเดิมนั้นจะไม่กลมแบนเช่นเดียวกับเม็ดประคำที่ทำขึ้นในปัจจุบันจะมีสันโค้งเหลี่ยมปรากฏตามแนวขวางของเม็ดประคำซึ่งเกิดจากรอยต่อประสานของเม็ดประคำซีกบน และซีก

ล่าง ส่วนลวดลายนั้นจะเป็นการสลักลายลงบนผิวของเม็ดประคำเป็นลายกลีบบัวซึ่งเป็นลวดลายดั้งเดิม นิยมนำมาร้อยประดับข้อมือ ภาษาเขมรเรียกว่า “ตะตรุมไต” ส่วนปัจจุบันนี้มีเม็ดประคำรูปทรงต่างๆ และลวดลายต่างๆมากมายตามการสร้างสรรค์ของช่างฝีมือ แต่สิ่งที่ยังคงไว้ดั้งเดิมคือเอกลักษณ์ในการอัดชั้น และการสลักลายลงบนผิวของชิ้นงาน

ภาพที่ 3 สร้อยตะกรุด หรือ จาร
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2555

“จาร” หรือหลอดตะกรุดโลหะ เป็นเครื่องประดับที่ปรากฏอยู่ในงานอัดชั้นเช่นเดียวกับเม็ดประเก้อม หรือเม็ดประคำ เป็นเครื่องประดับประเภทสร้อยคอโดยสร้อยจารนี้จะร้อยสลับกันกับเม็ดประเก้อม จะมีการสลักลวดลายลงบนผิวของโลหะ ภายในจะเป็นลักษณะกลมกลวงไว้สำหรับใส่แผ่นยันต์ที่มีการจารอักขระ

เครื่องประดับเฉพาะพิธีกรรม เป็นเครื่องประดับอีกประเภทหนึ่งที่ปรากฏใช้เฉพาะในบางพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร อำเภอจอมพระ และอำเภอเขวาสินรินทร์ และกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-กวย (ส่วย) อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีรูปแบบที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เป็นเครื่องประดับที่ทำขึ้นโดยภูมิปัญญาของคนในพื้นที่เพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อที่ได้รับการสืบทอด

ภาพที่ 4 ล้อมผอก
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2555

“ล้อมผอก” เป็นเครื่องประดับที่ใช้เฉพาะพิธีอุปสมบท ซึ่งปรากฏการใช้ร่วมกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-เขมร (เขมร) และกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-กวย (ส่วย) ใช้เป็นเครื่องประดับศีรษะในพิธีแห่หน้าก่อนเข้าอุปสมบท โดยมีลักษณะเป็นมงกุฎยอดแหลมขึ้นโครง

ด้วยไม้ไผ่สานประดับตกแต่งด้วยกระดาษเงิน กระดาษทอง และวัสดุในท้องถิ่น โดยนำความเชื่อตามอุดมคติเรื่อง “นาค” ในพระพุทธศาสนาเข้ามาเพื่อใช้เป็นสิ่งกำหนดรูปแบบของ “ลือมผอก” ที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ บริเวณด้านหน้าของเครื่องประดับชนิดนี้จะทำเป็นรูปดวงตา ที่เป็นเสมือนดวงตาของพญานาค และส่วนที่เป็นยอดแหลมเปรียบเสมือนส่วนหางของนาค (สวิง ปานทอง, 2555 : สัมภาษณ์) และเครื่องประดับอีกรูปแบบหนึ่งปรากฏเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-กวย (ส่วย) ช้าง หรือภาษาถิ่นเรียก (กวยอาเจียง) อำเภอท่าตูมจังหวัดสุรินทร์คือ

ภาพที่ 5 จะลอม

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2555

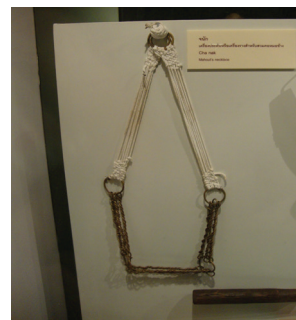
“จะลอม” เป็นเครื่องประดับสำหรับสวมใส่ศีรษะของเจ้าสาวประเภทหนึ่งที่ทำขึ้นใช้เฉพาะในพิธีแต่งงานของชาวไทย-กวย (ส่วย) หรือที่เรียกว่า “ซัดเต” มีลักษณะเป็นมงกุฎใบตาลฉลุเป็นลวดลายประดับประดาด้วยวัสดุในท้องถิ่นเช่น เม็ดพืช เงิน เหริยญ มีลักษณะเป็นชั้นๆ (บัว ศาลางาม, 2555 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 6 กะไทรู

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2555

“กะไทรู” เป็นเครื่องรางของหมอช้าง ซึ่งผู้วิจัยกำหนดให้เป็นเครื่องประดับประเภทเครื่องราง ในงานวิจัยฉบับนี้ ซึ่งใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาสำหรับผู้ที่เป็หมอช้าง มีลักษณะเป็นห่วงผ้าลายขิดสีแดงเป็นปล้องๆ คล้ายใส่กรอกภายในจะบรรจุวัตถุมงคล เครื่องราง ตามความเชื่อ ระหว่างแต่ละข้อปล้องจะมีเกวาลย์ รากไม้มงคล หรือเขาสัตว์มาทำเป็นห่วงรัดไว้ในแต่ละปล้อง (อินทร์ แสนดี, 2555 : สัมภาษณ์)

ภาพที่ 7 จันัก

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2555

“จันัก” เดิมเป็นอุปกรณ์สำหรับใช้ในการจับช้างป่า เมื่อปัจจุบันไม่มีการจับช้างป่าจึงกลายมาเป็นเครื่องประดับอีกประเภทหนึ่งที่ใช้ประดับเป็นสร้อยคอเฉพาะบุคคลในกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-กวย (ส่วย) เลี้ยงช้าง มีลักษณะเป็นท่อนโลหะบิดเกลียวส่วนปลายทำเป็นข้อต่อผูกเข้ากับเชือกมีทั้งสีเงินและสีทอง

1.3 การใช้งานของเครื่องประดับอีสานใต้ โดยส่วนใหญ่แล้วนั้นมักจะพบการใช้ในลักษณะเป็นเครื่องประกอบในพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่ เครื่องประดับในรูปแบบดั้งเดิมจึงมักปรากฏในรูปแบบของเครื่องบัตผลี หรือของศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพิธีกรรมอันเป็นมงคลเพื่อเพิ่มความเป็น ศิริมงคล ความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรมยิ่งขึ้นเช่น การใช้ในพิธีแต่งงาน ในพิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีเรียกขวัญ พิธีบวชนาค ล้วนถูกนำมาใช้เพื่อให้การประกอบพิธีเป็นไปอย่างลุล่วง ช่วยขจัดอุปสรรค สิ่งชั่วร้ายไม่ให้มาอย่างกรายในพิธีตามความเชื่อ นอกจากนั้นแล้วยังใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจแก่ผู้สวมใส่ หรือผู้พกพาติดตัว เพื่อเสริมความเป็นสิริมงคล เป็นมิ่งขวัญกำลังใจ หรือแม้กระทั่งการใช้ในลักษณะอื่นอีกเช่น การใช้เพื่อบ่งบอกรสนิยมเช่น หากผู้ใดสวมใส่ประดับประดาด้วยต่างหูตะเกา หรือกระจอนจะเป็นที่ชื่นชมนิยมชมชอบของผู้เ็นว่าดูโก้หรู (ป่วน เจียวทอง, 2555 : สัมภาษณ์) หรือการใช้เพื่อบ่งบอกตำแหน่งหรือความสำคัญทางสังคมเช่น สร้อย “จันัก” ที่เป็นสีทองมักใช้เป็นเครื่องประดับของผู้ที่มีตำแหน่งระดับครูบา ส่วนสร้อย “จันัก” ที่เป็นสีเงินมักใช้กับผู้ที่มิตำแหน่งรองลงมาอย่าง หมอสดำ และหมอเสดียง ซึ่งเป็นตำแหน่งสำคัญในการโพนช้างหรือจับช้างป่า ของชาวกวยอาเจียง (จัน ศาลางาม, 2555 : สัมภาษณ์)

2. ความเปลี่ยนแปลงของเครื่องประดับอีสานใต้

ช่วงก่อน พ.ศ.2500 คติความเชื่อของชาวอีสานใต้ในช่วงนี้ยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ยังมีวิถีการยึดถือปฏิบัติตามคติความเชื่อแบบดั้งเดิมตามที่ได้รับสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ดังนั้นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับรูปแบบหรือ การใช้งานของเครื่องประดับอีสานใต้ในช่วงนี้จึงยังไม่ปรากฏชัดเจน ยังนิยมใช้เครื่องประดับในรูปแบบดั้งเดิมเช่น ต่างหูดอกตะเกาซึ่งมีลักษณะเป็นขาเกี่ยวโค้งยาวคล้ายตะขอ ตัวดอกทำเป็นทรงกลมคล้ายดอกไม้ เรียกว่า ตะเกาตอกรังหอก สร้อยข้อมือลูกประคำ หรือ ตะตรุมไโด ซึ่งเป็นลูกประคำเงินอัดชั้นสลักลายลงบนผิวเป็นลายกลีบบัว สร้อยตะกรุด หรือจารเป็นหลอดโลหะม้วนภายในใส่ยันต์หรือแผ่นอักขระสำหรับเป็นวัตถุมงคล เป็นต้น ซึ่งมักจะใช้เฉพาะโอกาส

พิเศษเพียงเท่านั้นไม่นิยมนำมาแต่งงานในชีวิตรประจำวัน เช่นใช้แต่งกายในโอกาสบุญประเพณีต่างๆ ใช้แต่งกายในพิธีบวชนาค ใช้เป็นสินสอดทองหมั้นในพิธีแต่งงานหรือใช้เป็นเครื่องบริวารในการทำพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น

ช่วงหลัง พ.ศ.2500 เมื่อการคมนาคมเริ่มสะดวกสบาย สังคมอีสานได้มีการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนกับคนต่างถิ่นมากขึ้น จึงรับเอาคติความเชื่อ วิถีใหม่ๆ เข้ามาด้วยซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้ความเชื่อพื้นถิ่นนั้นได้รับผลกระทบเริ่มเลือนราง หรือมีคติความเชื่อในรูปแบบใหม่เข้ามาแทนที่ พิธีปฏิบัติ หรือความเชื่อบางอย่างในแบบดั้งเดิมของชาวอีสานได้จึงเริ่มเลือนรางไป ดังความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเครื่องประดับอีสานใต้ เมื่อทัศนคติ ความงาม และรสนิยมที่เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้เครื่องประดับรูปแบบดั้งเดิมได้รับความนิยมลดน้อยลงเนื่องจากมีรูปแบบเครื่องประดับใหม่ๆ เข้ามามากมาย จากพ่อค้าที่เข้ามาเปิดกิจการร้านทองรูปพรรณในท้องถิ่น เมื่อการใช้เครื่องประดับเป็นไปเพื่อความงาม และความหรูหราเพียงอย่างเดียว จึงเกิดเป็นรูปแบบหรือรูปทรงต่างๆ มากมาย ดังความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเครื่องประดับของอีสานใต้ที่มีการสร้างสรรค์ ประดิษฐ์ รูปแบบใหม่ๆ ขึ้นมา โดยมุ่งเน้นเพียงความสวยงาม ความแปลกใหม่ เพื่อเป็นจุดดึงดูดความสนใจ เช่นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเม็ดประคำเงินที่มีทั้ง ทรงหกเหลี่ยม แปดเหลี่ยม ตะโพน กระดุม โอง์ ถูเงิน กรวย แมงดา ฟักทอง มะเฟือง หมอน หรือเครื่องประดับที่สร้างสรรค์มาจากงานต่างหัตถ์แบบดั้งเดิม เช่น นำมาทำเป็นเข็มขัดลายดอกตะเกา สร้อยข้อมือลายดอกตะเกา จี้ สร้อยคอดอกตะเกา ส่วนต่างหัตถ์ลายดอกตะเกาที่สร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่นั้นเป็นเพียงนำเอาตัวดอกของต่างหัตถ์แบบเดิมมาปรับใส่ก้านต่างหัตถ์ที่มีขนาดเล็ก ซึ่งต่างจากก้านต่างหัตถ์แบบเดิมที่มีลักษณะใหญ่ยาวโค้งงอคล้ายตะขอและมีน้ำหนักมาก หรือแม้กระทั่งลวดลายของดอกตะเกาที่มีการประดิษฐ์เพิ่มเติมขึ้นมาเช่นลายดอกบัวเผื่อน ลายดอกมะลิ ลายดอกกระเวียง ลายรังผึ้ง เป็นต้น ดังนั้นเครื่องประดับในรูปแบบดั้งเดิมที่แฝงไปด้วยอุดมคติความเชื่อที่ได้สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นบรรพบุรุษ จึงมักปรากฏเฉพาะผู้สูงอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไปซึ่งเป็นคนรุ่นก่อนที่ยังยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติแบบดั้งเดิม และมักปรากฏในพิธีกรรมซึ่งถูกนำมาใช้ในรูปแบบของมงคลหรือเครื่องประกอบพิธีกรรมเท่านั้น

สรุปและอภิปรายผล

สรุป

จากการศึกษาเรื่องเครื่องประดับอีสานใต้ ผู้วิจัยจึงแบ่งการสรุปออกเป็น 2 ข้อตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

1.คติความเชื่อ รูปแบบ และการใช้งานของเครื่องประดับอีสานใต้

คติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเครื่องประดับของชาวอีสานใต้ นั้นได้แก่คติความเชื่อความในเรื่องของสัญลักษณ์ หรือเครื่องหมายอันเป็นมงคล ที่เชื่อว่าหากมีไว้ติดตัวจะมีแต่ความโชคดี เป็นที่รักแห่งพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้นเมื่อคติความเชื่อดังกล่าวแพร่เข้ามา ผู้เชื่อถือต่างก็พยายามค้นหาสิ่งเหล่านี้ไว้ บางท้องถิ่นจะหาเครื่องราง หรือเครื่องหมายมงคลได้ยากก็คิดทำเลียนแบบขึ้นด้วยวัสดุที่หาได้ ไม่ว่าจะเป็นหิน งา กระดุก ทองคำ เงิน และโลหะอื่นๆ ซึ่งอิทธิพลของความเชื่อนี้ได้ส่งผลไปยังรูปแบบของเครื่องประดับอีสานใต้ เช่น ลูกประคำเงินลายกลีบบัวซึ่งเป็นเครื่องประดับรูปแบบดั้งเดิมใช้เงินเป็นวัสดุทดแทนทำจำลองแบบของลูกประคำที่

ทำจากไม้มงคล มีลวดลายสัญลักษณ์มงคลคือดอกบัว ต่างหัตถ์ดอกตะเกาที่ทำจำลองดอกไม้มงคล และจาว หรือตะกรุด ที่ทำจำลองจากกระดูกห่านหรือหงส์พาหนะของพระพรหม เป็นต้น เมื่อความเชื่อมีอิทธิพลต่อรูปแบบและลวดลายแล้วการใช้งานจึงเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม และใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

2. ความเปลี่ยนแปลงของเครื่องประดับอีสานใต้ ช่วงก่อน พ.ศ.2500 และช่วงหลังปี พ.ศ.2500

ช่วงก่อน พ.ศ.2500 ชาวอีสานใต้ในช่วงนี้ยังรักษาดั้งเดิมขนบธรรมเนียม วิถีแห่งความเชื่อในแบบดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด อุดมคติ หรือทัศนคติของความงาม หรือรสนิยมยังเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความเชื่อ ดังนั้นรูปแบบเครื่องประดับจึงยังเป็นรูปแบบดั้งเดิมที่ใช้เฉพาะในยามมีโอกาพิเศษ หรือใช้เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรม เครื่องประดับของชาวอีสานใต้ในแบบดั้งเดิมนั้นเป็นเพียงการนำเอาเงินเหรียญหรือเงินตราที่ใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนมาประดับตกแต่งตามร่างกายเช่น กระดุมเงินพดด้วง จี้เงินเหรียญห้อยคอ กำไลเงินจากเงินราง ซึ่งเงินในอดีตทำมาจากโลหะเงินแท้โดยเป็นไปสองลักษณะคือ เป็นการพกเงินติดตัวไว้สำหรับใช้แลกเปลี่ยนซื้อขาย และการประยุกต์ดัดแปลงมาประดับให้เกิดความสวยงาม เมื่อระบบของเงินตราเปลี่ยนแปลงไปเงินรูปแบบเดิมก็ไม่สามารถใช้ซื้อขายแลกเปลี่ยนได้จึงเกิดการนำมาแปรรูปเป็นเครื่องประดับชนิดรูปพรรณจากช่างฝีมือในท้องถิ่น เช่น ต่างหัตถ์เกาหลายรังหูกที่มีขาเกี่ยวทรงโค้งงออันโดดเด่น กำไลเงินทรงเหลี่ยมรูปดอกบัว สร้อยเม็ดประคำเงินอัดชั้นลายกลีบบัว เป็นต้น เมื่อมีการใช้เครื่องประดับในรูปแบบเดิมซ้ำๆ เป็นประจำจึงต้องการหาสิ่งใหม่ ๆ มาทดแทนเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ๆ เกิดขึ้น ทั้งที่เกิดจากประสบการณ์ของช่างผู้ผลิตที่ได้ไปพบเห็นสิ่งต่างๆ แล้วเกิดความประทับใจจึงได้ถ่ายทอดออกมาบนงานเครื่องประดับ ช่วงหลังจาก พ.ศ.2500 เมื่อการคมนาคมเริ่มสะดวกสบาย สังคมอีสานใต้มีการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนกับคนต่างถิ่นมากขึ้น จึงรับเอาคติความเชื่อ วิถีใหม่ๆ เข้ามาด้วยซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้ ความเชื่อพื้นถิ่นนั้นได้รับผลกระทบเริ่มเลือนราง หรือมีคติความเชื่อในรูปแบบใหม่เข้ามาแทนที่ พิธีปฏิบัติ หรือความเชื่อบางอย่างในแบบดั้งเดิมของชาวอีสานใต้จึงเริ่มเลือนรางหายไป ดังความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเครื่องประดับอีสานใต้ในเรื่องของทัศนคติความงาม และรสนิยมที่เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้เครื่องประดับรูปแบบดั้งเดิมได้รับความนิยมลดน้อยลง เนื่องจากมีกิจการร้านทองรูปพรรณเกิดขึ้นในท้องถิ่น มีรูปแบบเครื่องประดับใหม่ๆ เข้ามามากมาย การใช้เครื่องประดับจึงเป็นไปเพื่อความงาม และความหรูหราเพียงอย่างเดียว เช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงของเครื่องประดับอีสานใต้ที่เกิดขึ้นในช่วงต้นของพ.ศ.2500 นี้ ทำให้เกิดลวดลายงานดอกตะเกา มากมาย เป็นการเลียนแบบการประยุกต์ลวดลายของช่างที่สังเกตจากธรรมชาติเกิดลวดลายใหม่ๆ เช่น ตะเกาหลายดอกมะลิ ลายดอกบัว ลายดอกกระเวียง ลายรังแตน เป็นต้นหรือแม้กระทั่งเม็ดประคำรูปทรงต่างๆ เช่นลายทรงหกเหลี่ยม ทรงกรวย ทรงแมงดา ทรงตะโพน ทรงถูเงิน เป็นต้น ถึงแม้จะมีลวดลายที่แปลกไปแต่รูปทรงหรือลักษณะยังคงเดิมเช่นต่างหัตถ์เกาที่มีขาเกี่ยวโค้งงอ สร้อยประคำเงินก็เป็นเพียงการร้อยต่อกันเป็นเส้น กระทั่งช่วง พ.ศ. 2520 เศรษฐกิจแย่ไปอีกทั้งยังทำให้เครื่องประดับรูปแบบดั้งเดิมในพื้นที่นี้ได้รับผลกระทบอย่างมากและได้รับความนิยมน้อยลงเพื่อความอยู่รอดของช่างผู้ผลิตเครื่องประดับจึงต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบแข่งขันกับเครื่องประดับที่มาจากแหล่งอื่นเพื่อให้มากต่อความต้องการของลูกค้าจึงได้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์

แนวคิด หรือการจดจำนำมาเลียนแบบหรือดัดแปลงขึ้นใหม่ทำให้มีรูปแบบใหม่ๆเกิดขึ้น เช่น การนำเอาลวดลายของต่างหุตะเกามาทำเป็นเครื่องประดับชนิดอื่นเช่น จีสร้อย ลายดอกตะเกาสร้อยข้อมือลายดอกตะเกา เข็มขัดลายดอกตะเกา สร้อยประคำเงินที่ร้อยถักเป็นทรงต่างๆ ซึ่งต่างจากเครื่องประดับในรูปแบบดั้งเดิมที่แฝงไปด้วยอุดมคติความเชื่อที่ได้สืบทอดต่อกันมาจากรบรรพบุรุษ ดังนั้นเครื่องประดับในรูปแบบดั้งเดิมจึงมักปรากฏเฉพาะผู้สูงอายุตั้งแต่ 80 ปีขึ้นไปซึ่งเป็นคนรุ่นก่อนที่ยังยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติแบบดั้งเดิม และมักปรากฏในพิธีกรรมซึ่งถูกนำมาใช้ในรูปแบบของมงคลหรือเครื่องประกอบพิธีกรรมเท่านั้น

อภิปรายผล

ชาวอีสานใต้ได้รับการสืบทอดความเชื่อต่างๆมาจากรบรรพบุรุษทั้งความเชื่อแบบดั้งเดิมที่เชื่อในเรื่องผี ผนวกกับความเชื่อแบบคติพราหมณ์-ฮินดูในเรื่องเทพเจ้า และความเชื่อทางพุทธศาสนา จึงเกิดเป็นความเชื่อแบบผสมผสาน ซึ่งปรากฏในงานพิธีกรรมต่างๆ หรือแม้กระทั่งการนำเอาอุดมคติหรือความเชื่อเหล่านั้นมาถ่ายทอดเกิดเป็นรูปธรรมลงในงานศิลปกรรมด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและความเชื่อของตนเอง ดังที่สนธิสมัการ (2545 : 21) อธิบายว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้หลายลักษณะด้วยกัน เช่น วัฒนธรรมเก่าที่ติดตัวมา การอบรมสั่งสอนของบรรพบุรุษ การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น แล้วนำมาปฏิบัติสืบทอดกันมาหรือชนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมที่เหมือนกันหรือชนบนิยมนที่เกิดขึ้นในช่วงนั้นๆ ไม่เว้นแม้กระทั่งงานหัตถกรรมเครื่องประดับของชาวอีสานใต้ที่ได้ปรากฏความเชื่อในเรื่องสัญลักษณ์ หรือเครื่องหมายอันเป็นมงคลตามคติพราหมณ์-ฮินดู ถ่ายทอดลงบนงานเครื่องประดับ เมื่อคติความเชื่อมีอิทธิพลเป็นตัวกำหนดความงาม และรสนิยมของชาวอีสานใต้ ทำให้ รูปแบบ และลวดลายของเครื่องประดับอีสานใต้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับความเชื่อเหล่านั้นด้วย ผนวกกับวัฒนธรรมวิถีชีวิตในท้องถิ่น จึงส่งผลให้รูปแบบของเครื่องประดับมีความเป็นแบบเฉพาะดังที่ โกสุม สายใจ (2546 : 2) กล่าวว่า เป็นการค้นหาความงาม ความพึงพอใจทางสุนทรีย์ะ หลักแห่งรสนิยม ความสุขของบุคคลที่มีต่อวิถีศิลปกรรมชาติของความงาม ลักษณะของวัตถุวิสัยและจิตวิสัยแห่งความงาม แรงกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่งที่มีความงาม เมื่อเครื่องประดับที่ดำรงสรรค์ขึ้นนี้มีพื้นฐานจากอุดมคติหรือความเชื่อจึงส่งผลไปยังการใช้งานที่มีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นใช้เป็นเครื่องบัตผลี หรือประดับในโอกาสพิเศษ ก็ล้วนแฝงด้วยความเชื่อโดยทั้งสิ้น รวมไปถึงการให้ความหมายหรือการตีความของเครื่องประดับเหล่านั้นด้วย ดังที่ เอกวิทย์ ฌ กลาง (2541 : 9) กล่าวว่า ภูมิปัญญาหมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัว และการดำรงชีวิตในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม ที่ได้มีการพัฒนาการสืบสานกันมา

ความเปลี่ยนแปลงของการใช้เครื่องประดับ เมื่อมีการใช้เครื่องประดับในรูปแบบเดิมซ้ำๆจนคุ้นชินเป็นประจำเกิดขึ้นจึงต้องหาล้างใหม่ ๆ มาทดแทน ทำให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์รูปแบบใหม่ๆเกิดขึ้นทั้งที่จากประสบการณ์ของช่างผู้ผลิตได้พบเห็นสิ่งต่างๆ แล้วเกิดความประทับใจจึงได้จำมาถ่ายทอดลงบนงานเครื่องประดับ ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อสร้างสัมพันธ์กับคนต่างถิ่น เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แนวคิด หรือการจำลองมาเลียนแบบดัดแปลง ทำให้เกิดเครื่องประดับรูปแบบใหม่ๆเกิดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ เอกวิทย์ ฌ กลาง (2541 : 9) กล่าวว่า การ

ได้แลกเปลี่ยนสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มอื่นจากพื้นที่สิ่งแวดล้อมอื่น ที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กัน แล้วรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์หรือแก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อมและบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น จึงทำให้รสนิยมการใช้เครื่องประดับเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากมีรูปแบบที่หลากหลายตอบสนองต่อความความพึงพอใจ ทำให้เครื่องประดับในรูปแบบเดิมได้รับความนิยมลดน้อยลง สอดคล้องกับ ชมนาด กิจจันทร์. (2546 : 15-16) กล่าวว่า สิ่งสวยงามประกอบด้วยสุนทรีย์วัตถุ ความงาม ความแปลกหูแปลกตา ความน่าอัศจรรย์ใจโดยมีแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์เชิงการคิด และเชิงพฤติกรรม

ข้อเสนอแนะ

เพื่อเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ในเรื่องเครื่องประดับอีสานใต้ นั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะแนวทางในการอนุรักษ์เครื่องประดับรูปแบบโบราณของอีสานใต้ดังนี้

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ควรมีการส่งเสริมให้มีการสืบทอดเครื่องประดับและการแต่งกายแบบดั้งเดิมให้เกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเพื่อสร้างเสน่ห์ให้แต่ละกลุ่มและเห็นความเป็นชาติพันธุ์อย่างชัดเจน
2. ควรมีการนำความรู้ในเรื่องการแต่งกาย หรือการใช้เครื่องประดับไปเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดจิตสำนึก ความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตนเอง

ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้า

1. เครื่องประดับอีสานใต้ที่ผู้วิจัยได้ศึกษามานี้เป็นเพียงเฉพาะบางส่วนของกลุ่มตัวอย่างเท่านั้นยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอีกมากมายทั้งในอีสานใต้ และอีสานเหนือที่ควรแก่การศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับการใช้งานเครื่องประดับของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์
2. เครื่องประดับเป็นสิ่งที่สะท้อนความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม ดังนั้นสิ่งที่ควรแก่การศึกษาอย่างยิ่งคือ วัฒนธรรมของการใช้เครื่องประดับในระบบชนชั้นสังคมไทย ที่มีความน่าสนใจควรแก่การศึกษาอีกประการหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

- โกสุม สายใจ. (2546). *สุนทรียภาพของชีวิต*. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือสถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- Kosum Saijai. (2003). *Aesthetic of Life*. Bangkok. Book Center of Suan Dusit Institute.
- จัน ศาลางาม. บ้านตากกลาง ตำบลกระโพธิ์ อำเภอกำแพง จ.พิจิตร. สัมภาษณ์วันที่ 24 ตุลาคม 2555.
- Chan Salangam. Taklang village Tatoom district Surin province. Interviewed on October 24, 2012.
- ชมนาด กิจจันทร์. (2546). *สุนทรียภาพของชีวิต*. กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.
- Chommanad Kitkhan. (2003). *Aesthetic of Life*. Bangkok. Semathum Publisher.
- บัว ศาลางาม. บ้านหนองบัว ตำบลกระโพธิ์ อำเภอกำแพง จ.พิจิตร. สัมภาษณ์วันที่ 24 ตุลาคม 2555.
- Bua Salangam. Nong Bua village Tatoom district Surin province. Interviewed on October 24, 2012.
- บัวน เวียทอง. บ้านโซก ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอกาบเชิง

- รินทร์ จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์วันที่ 26 ตุลาคม 2555.
 Puan Jiewthong. Chok village Khwaosinrin district Surin province. Interviewed on October 26, 2012.
 ภาณุพงศ์ จงชานสิทธ. (2557, กรกฎาคม-ธันวาคม). **ปักผมเมืองแฉิม : ภูมิปัญญาท้องถิ่นของช่างพื้นบ้านในการทำเครื่องประดับศีรษะ.** วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ. 16(1): 5.
 Panupong Jongcharnsittho. (2014, July-December). **Northern Thai style Hairpin: The local wisdom of a Hairpin maker.** Institute of Cultural and Art Journal. 16(1): 5.
 สวิง ปานทอง. บ้านขาม ตำบลเป็นสุข อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์วันที่ 24 ตุลาคม 2555.
 Sawing Panthong. Kham village Chompra district Surin province. Interviewed on October 26, 2012.
 สนิท สมัการ. (2525). **การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการของสังคมไทย.** กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
 Sanit Samakkarn. (1982). **Cultural Change with development of Thai social.** Bangkok. Sukhothai Thammathirat University.
 เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.** มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
 Akawit Na Thalang. (1997). **Folk wisdom of 4 Provincial : process learning of one's way of life.** Odian Store Publisher.
 อินทร์ แสนใจดี. บ้านตากกลาง กระโพธิ์ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์วันที่ 24 ตุลาคม 2555.
 In Sandee. Taklang village Tatoom district Surin province. Interviewed on October 24, 2012.